

ODNOS VRŠNJAKA PREMA DJECI S INVALIDITETOM

ZDRAVKA LEUTAR*

Primljeno: ožujak 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Stručni rad
UDK: 376.2

Rad se bavi stavovima vršnjaka prema djeci s invaliditetom. U uvodnom dijelu autorica se osvrće na integraciju kao današnju preferiranu opciju za osobe s invaliditetom. Poziva se na neke autore koji su opisivali i ulogu vršnjaka u interakcijskim procesima i istraživanja s tog područja.

Nakon toga prelazi se na empirijska istraživanja provedena u dvije osnovne škole u Zagrebu, jedna od njih ima integracijski program za slušno oštećene osobe. Istraživanjem su obuhvaćena 203 učenika. Sljedeći korak je poziv na druženje s djecom s različitim vrstama invaliditeta u centru "Slava Raškaj". Na druženju u istraživanom uzorku bilo je 40 učenika: 20 iz redovnih i 20 iz specijalnih škola. Rezultati i jednog i drugog istraživanja govore o površnoj informiranosti djece o djeci s invaliditetom. Oni su čuli da te osobe postoje ali nemaju nikakvih iskustava. Kod njih vladaju osjećaji sažaljenja i isključive orijentiranosti na njihov invaliditet.

Nakon upriličenog druženja i zajedničkih aktivnosti naglasak se prebacuje na sadržaje druženja a invaliditet je u drugom planu. Djeca iz redovnih i specijalnih škola pozitivno doživljavaju zajedničko druženje.

Gljučne riječi: integracija, invaliditet, djeca iz redovnih i specijalnih škola, druženje u slobodno vrijeme.

Uvod

Pojam integracije danas se često koristi kako u svim znanstvenim područjima tako i u dnevnom govoru. Integraciju sociološki možemo definirati kao povezanost mnoštva pojedinačnih osoba ili grupa u jednu društvenu cjelinu.

Integracija se ne odnosi samo na područje obrazovanja. Ona je zajedništvo osoba s invaliditetom i njihove okoline u svim životnim područjima društva. Integracija je "temeljno pravo u zajedničkom življenju" (Muth, 1991.; Altaras-Penda, 1997.; Teodorović, 1997.; Taylor i Knoll, 1997.;) tj. svaki čovjek na nju ima pravo. Uključivanje osoba s invaliditetom u društvo neminovna je zadaća svake demokratske države. Otto Speck (1993.) razlikuje dva oblika integracije: osobnu i socijalnu. Pod osobnom integracijom podrazumijeva nalaženje osobne istovjetnosti, osnaživanje svoga "ja", stabilnost osobnosti. Socijalna integracija je ucjepljenje osobe s invaliditetom u društvo kao cjelinu. Osoba s invaliditetom tako postaje dio određene socijalne

grupe (grupe za igru, učenje, slobodno vrijeme i slično). Uključena je u zajedničko zapošljavanje, preuzimanje nekih socijalnih uloga, jačanje osjećaja pripadnosti i spremnost sudjelovanja u cjelokupnosti socijalno - kulturalnih izazova, tj. davanja vlastitog doprinosa. Stančić (1997.) za socijalnu integraciju kaže da se može definirati kao organizacija dijelova u jednu cjelinu koja harmonički djeluje u postizavanju svojih ciljeva tj. ona pretpostavlja ravnotežu elemenata koji je sačinjavaju.

Bach (1989.) definira integraciju kao uvažavanje osoba s invaliditetom od strane okoline: intenzivne međusobne kontakte, različite međusobne poticaje, mnogostruke zajedničke aktivnosti i preuzimanje određenih zadaća. Dakle, ukoliko govorimo o sociologiji invalidnosti, integracija je kada osobe s invaliditetom neovisno o vrsti i stupnju oštećenja u svim životnim područjima imaju isti pristup i mogućnosti sudjelovanja kao i sve druge osobe (Leutar, 2000.).

*Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu

Vršnjačka grupa i roditelji u procesu integracije

Heterogena integracijska grupa nudi mnoštvo igara i poticaja za učenje potičući socijalni i emocionalni razvoj. Raznolikost djece, biti drugačiji te imati posebne potrebe zahtijeva od svih sudionika novu i drugačiju kvalitetu komunikacije i interakcije. Uspjeh integracije mjeri se upravo po socijalizaciji.

Kontakti između osoba sa i bez invaliditeta uvjet su za novu integracijsku i komunikacijsku dinamiku. Kontakti ne prolaze bez poteškoća, ali oni u tom napetom polju zajedništva omogućavaju prostor djelovanja kao i iskustva zbližavanja i distance. Važne su produbljene spoznaje o tome da osobe s invaliditetom i njihove obitelji mogu svoj nedostatak kroz integraciju bolje nadoknaditi, a predrasude okoline smanjiti.

Kako okolina promatra osobe s invaliditetom?

S integracijskim pokretima povećale su se društvene mogućnosti osoba s invaliditetom. Do tog razdoblja su kontakti između osoba s invaliditetom i njihove okoline bili vrlo rijetki ili ih uopće nije bilo.

Odnosi mogu biti vrlo produktivni. Susreti izgrađuju odnose, međusobno se potiču, zajednički doživljavaju bol i radost, prijateljuju, i uče kako međusobno dobro ophoditi (Leutar, 2002.)

Kako roditelji prosuđuju integraciju osoba s invaliditetom i njihovih vršnjaka bez invaliditeta? Integracija je upravo i inicirana od samih roditelja. Roditelji i danas imaju inicijative "zajedno živjeti - zajedno učiti". Roditelji čija su djeca uključena u integracijske procese vrlo su zadovoljni i primjećuju kognitivni kao i socijalni razvoj svoje djece. Ta pozitivna iskustva za njih su izazov za nastavak integracije. Unatoč pozitivnim iskustvima roditelja čija su djeca obuhvaćena procesom integracije, kod roditelja čija djeca nemaju invaliditet postoje strahovi u smislu opterećenja njihove djece. Općenito je mala spremnost roditelja zdrave djece da sudjeluju u integraciji. Ukoliko se roditelje zamoli za "integraciju kao probu" oni nakon tog iskustva mijenjaju svoje mišljenje.

Do danas nema puno istraživanja o roditeljskim prosudbama glede integracije. Wocken je u suradnji sa Znanstvenim praćenjem hamburškog pokušaja integracije došao do spoznaje da su roditelji čija su djeca u integracijskom procesu u velikoj mjeri zadovoljna s integracijskom praksom, osobito s kvalitetom razvoja svog djeteta i pedagoškom kvalitetom nastave. Dakle, roditelji pozitivno gledaju na integraciju. Njihova su očekivanja, osobito u pogledu socijalnog odgoja, ispunjena (Clockes, 1997.).

Može se konstatirati da je većina roditelja za integraciju. Važna je spoznaja da s porastom iskustva o zajedničkom odgoju i izobrazbi (u predškolskom i školskom području) raste kako slaganje tako i spremnost roditelja te vodi integrativnom odgoju. Uočeno je da se sve više roditelja zdrave djece zalaže za promjenu zakonskih propisa u korist integracije.

Slobodno vrijeme i integracija

U kontekstu zajedničkog učenja i igre ostvaruju se brojni susreti i sadržaji koji pomažu sudionicima istovremeno promatrati, vrednovati i reflektirati (Leutar, 2001.). Kron (1988., 1990.) je ovo područje znanstveno istraživao te konstatira da je najbolje dijete što ranije integrirati dijete u društvenu zajednicu. Smatra da odnos djece s invaliditetom i njihovih vršnjaka može biti vrlo produktivan. Oni grade odnose jedan prema drugome, daju si međusobno vrlo vrijedne poticaje za razvoj, zajednički doživljavaju poteškoće i nježnosti, uče prijateljevati i kvalitetno ophode jedni s drugima.

Do danas postoji relativno malo istraživanja o integraciji djece i mladih s invaliditetom u slobodno vrijeme, koje bi dalo potrebne informacije o uspjehu takve integracije. Ovi nedostaci su dijelom i poteškoće metodoloških postupaka shvaćanja stavova o dimenzijama socijalne, emocionalne i učinkovite integracije. (Haeberlin, 1989. & Hildes Schmidt/Sander, 1995.).

Integrativno slobodno vrijeme vikendom ili za vrijeme školskih praznika predstavlja osobito povoljne mogućnosti potpore i kontakta između osoba s invaliditetom i njihovih vršnjaka. Međutim, sami kontakti još nisu jamstvo uspješne inte-

gracije. Premalo se pitamo što osobe s invaliditetom i njihovi vršnjaci pod integracijom podrazumijevaju, osjećaju ili ispunjavaju, kako već postojeća iskustva vrednuju te kakve utjecaje takvi doživljaji imaju na koncept o sebi i svom vlastitom osjećaju vrijednosti.

Zadatak integracije u slobodno vrijeme jest doživljaj kako biti zajedno u situacijama igre i pospremanja, uvažavajući potrebe drugoga te nastojeći ih zadovoljiti. Potrebno je da svi sudionici kroz kooperaciju i dijalog razviju "mi" osjećaj iako se svi međusobno razlikuju (Hinz, 2000.; Markovetz, 2000.; Reincke, 2000.).

Cilj i problemi istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je vidjeti koliko su danas mlade generacije, napose djeca, informirane o osobama s invaliditetom, kakva su im razmišljanja o međusobnom druženju i integraciji te pokušati, utjecati na njihove stavove kroz organizirane oblike druženja u slobodno vrijeme.

U skladu s navedenim ciljem postavljene su sljedeće hipoteze:

da su djeca u redovnim osnovnim školama malo upoznata s vršnjacima s invaliditetom,

da se njihov odnos prema osobama s invaliditetom može mijenjati kroz zajednička druženja.

Za stvarnu analizu gore navedene problematike razrađena je sljedeća metodologija: složen je upitnik o informiranosti djece redovnih škola, upriličeno zajedničko druženje te pripremljen upitnik s pitanjima za djecu iz redovnih i specijalnih škola na kraju zajedničkog druženja.

Metodologija provođenja istraživanja

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno u dvije osnovne škole u Zagrebu u svibnju 2002. godine, kod učenika viših razreda, tj. od 6 do 8 razreda. U istraživanju su sudjelovala 203 učenika, u školi "Vladimir Nazor" 100, a u školi "Davorin Trstenjak" 103 učenika. Potrebno je napomenuti da školu "Davorin Trstenjak" pohađaju i djeca

oštećena sluha iz centra "Suvag". Uzorak je prigodni, obuhvaćeni su učenici onih razreda koji su taj dan imali nastavu vjeronauka. U uzorku su dakle i svi učenici koji su polaznici ili simpatizeri vjeronauka u obje spomenute škole.

Drugi upitnik proveden je u centru "Slava Raškaj" s djecom iz dvije spomenute redovne škole i specijalnih škola: "Slava Raškaj", "Vinko Bek" i "Gornje Prekrižje". U uzorku je bilo ukupno četrdeset učenika, 20 iz redovnih i 20 iz specijalnih škola.

Način provođenja istraživanja

Prvi dio istraživanja vezan uz informiranost vršnjaka o osobama s invaliditetom proveden je u školi "Davorin Trstenjak" i "Vladimir Nazor" putem polustrukturiranog upitnika. Poštivalo se načelo slobode. Upitnik su ispunjavali samo učenici koji su to stvarno željeli.

Upitnik je sadržavao pitanja vezana uz opću informiranost djece o osobama s invaliditetom: jesu li čuli za osobe s pojedinim vrstama invaliditeta, jesu li ih susretali ili su imali prilike družiti se s takvim osobama. Htjeli smo saznati i koje dobi su te osobe, gdje su čuli za njih, gdje su ih vidjeli ili se družili s njima. Korakom dalje analiziran je njihov pristup prema osobama s invaliditetom: što ih privlači i kakve osjećaje u njima proizvodi pomisao na druženje s takvim osobama, a što ih odbija. Sljedeći korak je bio ispitati im stavove o integraciji njihovih vršnjaka u redovne škole ili stav o sjedenju u istoj klupi s učenicom s invaliditetom.

Kao nastavak ovog istraživanja mjesec dana kasnije, u centru "Slava Raškaj" upriličeno je druženje učenika s invaliditetom i njihovih vršnjaka iz dvije spomenute osnovne škole pod nazivom "Agape". U centar su došli i učenici iz specijalnih škola: Vinko Bek, Slava Raškaj i Gornje Prekrižje, što znači da su bila djeca s različitim tjelesnim i mentalnim invaliditetom. Program je bio duhovnog, sportskog i rekreativnog karaktera za sve sudionike, nakon čega su učenici iz redovnih i specijalnih škola ispunili upitnik vezan isključivo uz druženje i susret.

Upitnik je sadržavao varijable vezane za motiviranost i osjećaje djece na susretu.

Dobivene podatke u oba slučaja obrađivalo se kompjutorski, primjenom SPSS programa. Kod kvantitativne analize podataka korištene su metode deskriptivne statistike: srednje vrijednosti, standardne devijacije, postoci. Za analizu statistički značajnih razlika korištena je analiza varijance i Chi kvadrat test. Neki iskazi su analizirani kvalitativno.

Socio-demografska obilježja ispitanika

Tablica 1. Spol ispitanika u osnovnim školama

Spol	Vladimir Nazor		Davorin Trstenjak	
	N%		N%	
Učenici	50	50	51	49,5
Učenice	50	50	52	50,5
Ukupno	100	100	103	100

Tablica pokazuje gotovo identičnu zastupljenost spolova i u jednoj i u drugoj školi. Pola uzorka su djevojčice a druga polovica su dječaci.

Tablica 2. Spol ispitanika na druženju u centru "Slava Raškaj"

Spol	Redovna škola		Specijalna škola	
	N%		N%	
Učenici	1	5	8	40
Učenice	19	95	12	60
Ukupno	20	100	20	100

Na druženju u centru "Slava Raškaj" na našem uzorku od 40-ero djece iz redovnih i specijalnih škola prevladavaju djevojčice. Kod učenika iz specijalne škole su 60% djevojčice, a 40% dječaci.

Tablica 3. Dob ispitanika u osnovnim školama

Spol	Vladimir Nazor		Davorin Trstenjak	
	N%		N%	
12 godina	4	4,0	76	73,8
13 godina	42	42,0	12	11,7
14 godina	53	53,0	12	11,7
15 godina	1	1,0	3	2,9
ukupno	100	100	103	100

Ispitanici obje škole imaju od 12 do 15 godina. Prosječna dob ispitanika je 12, 97 godina. Nešto mlađi ispitanici su u školi "Davorin Trstenjak". Prosječna dob u školi "Vladimir Nazor" je

13,5, a u školi "Davorin Trstenjak" 12,45 godina. Tablica 4. Dob ispitanika na druženju u centru "Slava Raškaj"

Dob	Redovna škola		Specijalna škola	
	N%		N%	
8 godina	1	5,3	3	15
9 godina	0	0	2	10
10 godina	1	5,3	3	15
11 godina	4	21,1	5	25
12 godina	4	21,1	2	10
13 godina	7	36,8	0	0
14 godina	2	10,5	1	5
15 godina	0	0	1	5
16 godina	0	0	3	15
Ukupno	19	100	20	100

Raspon dobi za vrijeme druženja je viši jer uključuje svu djecu osnovnih škola. Njihova prosječna dob je 11, 41 godina. Djeca iz redovne škole su udobi 11,84 a iz specijalne 11,92 godine.

Rezultati

Rezultati ankete provedene u osnovnim školama

Informiranost o osobama s invaliditetom

Na pitanje jesu li čuli za pojedinu vrstu invaliditeta, sva djeca su čula da postoje gluhe i nagluhe osobe, slijepi i slabovidne osobe, osobe s govornim teškoćama i osobe s tjelesnim invaliditetom. Za osobe s mentalnom retardacijom nisu čula 3 učenika, a za osobe s autizmom nije čulo 41, 2 % djece. Djeca su imala mogućnost navesti još neke vrste invaliditeta za koje su čuli i 93% nije navelo dodatni invaliditet, a njih nekoliko je navelo osobe s cerebralnom paralizom, paraplegijom i djecu koju su roditelji napustili.

Tablica 5. Gdje su djeca čula o različitim vrstama invaliditeta

	F	F(%)
TV	131	64,53
obitelj	21	10,34
svugdje	22	14,4
školi	7	3,44
crkvi	5	2,46

Na pitanje gdje su čuli o takvim osobama mogli su se slobodno izraziti jer im nisu bili

ponuđeni nikakvi odgovori. 65% djece navodi u prvom redu televiziju i medije kao glavne faktore u informiranju o invaliditetu. Nakon medija slijedi obitelj, odnosno roditelji, a onda u neznatnom postotku škola i crkva.

Rezultati nas upućuju na važnost medijskih sadržaja u odgoju djece općenito. Televizija je važno sredstvo odgoja. Ujedno uočavamo i moć i utjecaj medija u informiranju. Vidimo da je u informiranosti djece obitelj važnija od škole i drugih institucija.

Na pitanje koje dobi su osobe s invaliditetom o kojima su ispitanici čuli, zastupljene su sve dobne skupine.

Susreti s osobama s invaliditetom

Sljedeća grupa pitanja odnosila se na osobe koje su djeca imala prilike vidjeti odnosno sresti "uživo". Gledajući rezultate o pojedinim vrstama invaliditeta, vidimo da su učenici susretali većinu osoba, ali da ipak postoji jedan manji broj učenika koji nije susreo pojedine osobe. Kad se radilo o tome jesu li čuli za osobe s pojedinim vrstama oštećenja rezultati su bili gotovo 100%.

Tablica 6. Vidjeti "uživo" osobe s invaliditetom

Osobe s	F%
oštećenjima sluha	94,1
govornim oštećenjima	88,2
oštećenjima vida	93,5
tjelesnim invaliditetom	96,7
mentalnom retardacijom	79,1
autizmom	27,5

Iz tablice 6. vidimo da su djeca u osnovnim školama uglavnom "uživo" vidjela pojedine vrste invaliditeta. Najrjeđe su vidjeli osobe s autizmom, a onda s mentalnom retardacijom. Druge vrste invaliditeta su imali prilike sresti u oko 90% slučajeva. Djeca najčešće zamjećuju osobe s tjelesnim invaliditetom.

Analizirala sam statistički značajne razlike s obzirom na djecu ove dvije škole primjenom ANOVA (analiza aritmetičkih sredina) i nađena je razlika s obzirom na oštećenja govora ($F=10,36$; $P<0,001$) i sluha ($F=11,09$, $P<0,001$). Analizom rezultata može se vidjeti da su djeca iz škole Davorina Trstenjaka puno češće susretala djecu s govornim poteškoćama, a to je bilo i za očekivati

budući smo spomenuli da ta škola integrira djecu oštećena sluha. Analizom varijance je utvrđeno da kod djece nema razlika s obzirom na susretanje drugih vrsta oštećenja.

Na pitanje gdje su se susreli s takvim osobama "uživo", preko 65% djece, susrelo je osobe s pojedinim vrstama invaliditeta na ulici i u školi. Školu navode djeca iz Davorina Trstenjaka. Još se spominju mjesta kao što je obitelj, jer neki od njih imaju djeda ili baku s invaliditetom, a dvoje djece je reklo da ima brata ili sestru. Nekoliko djece tvrdi da su susreli osobe s invaliditetom u crkvi i bolnici.

Druženje s osobama s invaliditetom

Tablica 7. Druženje s osobama s invaliditetom ($F=203$)

Osobama s	F%
oštećenjima sluha	62,7
govornim oštećenjima	69,3
oštećenjima vida	41,8
tjelesnim invaliditetom	39,2
mentalnom retardacijom	34,0
autizmom	7,2

Tablica 7. pokazuje s kojim osobama s invaliditetom su se osnovnoškolci najčešće družili. Većina od njih je u medijima čula o osobama s invaliditetom i imala prilike susresti takve osobe na ulici, ali kada je u pitanju druženje i kontakt s takvim osobama onda je to manje od polovice učenika. Najveći broj je onih koji su se družili s osobama oštećenog sluha i govornim smetnjama, to su uglavnom učenici iz škole "Davorin Trstenjak" jer su takva djeca integrirana u njihovu školu. Najmanje su se družili s osobama s autizmom i mentalnom retardacijom.

Analizom statistički značajnih razlika potvrđen je gornji iskaz, kako se može vidjeti i u tablici 8.

Tablica 8. pokazuje statistički značajne razlike u odnosu na djecu sa slušnim i govornim oštećenjima. Neka djeca iz škole Vladimira Nazora su išla u ustanovu osoba s mentalnom retardacijom i tu su, vidimo iz tablice, nađene statistički značajne razlike.

Djeca su se sa osobama s invaliditetom najčešće družila u školi, zatim u Domu gdje su

Tablica 8. Analiza statistički značajnih razlika

ANOVA

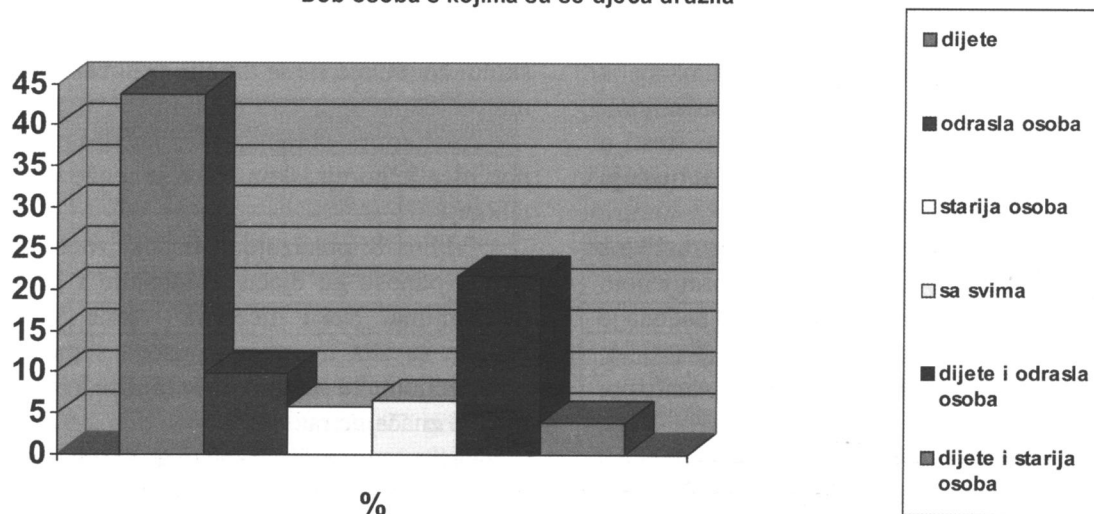
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Da li si se družila s gluhom osobom?	Između grupa	9,670	1	9,670	58,204	,000
	s grupama	33,394	201	,166		
	Ukupno	43,064	202			
Da li si se družila s osobom s govornim smetnjama	Između grupa	3,933	1	3,933	22,752	,000
	s grupama	34,747	201			
	Ukupno	38,680	202			
Da li si se družila sa slijepom osobom	Između grupa	1,043	1		4,265	,040
	s grupama	49,164	201	,245		
	Ukupno	50,207	202			
Da li si se družila sa osobom u invalidiskim kolicima	Između grupa	9,469E-02	1	9,469E-02	,397	,529
	s grupama	47,935	201	,238		
	Ukupno	48,030	202			
Da li si se družila s MR osobom	Između grupa	5,138	1	5,138	27,816	,000
	s grupama	37,128	201	,185		
	Ukupno	42,266	202			
Da li si se družila s autisticnom osobom	Između grupa	1,242E-04	1	1,242E-04	,002	,967
	s grupama	14,733	200	7,366E-02		
	Ukupno	14,733	201			

smještene, a neki od njih spominju prijatelje i susjede koji imaju dijete s invaliditetom. Nekoliko njih spominje i starije osobe s invaliditetom u vlastitoj obitelji.

Grafikon 1. pokazuje da su se djeca uglavnom družila s djecom ili s djecom i odrasli-

Grafikon 1. Koje dobi je bila osoba s kojom si se družio/la?

Dob osoba s kojima su se djeca družila

ma. Sa starijima su se družila uglavnom ona djeca koja imaju djeda ili baku s problemima sluha ili vida. To je logičan pokazatelj: djeca se družu s djecom.

Sad kad smo analizirali stvarno stanje o informiranosti učenika o osobama s invaliditetom

i njihovim kontaktima, analizirat ćemo njihov odnos prema osobama s invaliditetom.

Kako učenici u osnovnoj školi doživljavaju osobe s invaliditetom?

Učenike se pitalo kakve osjećaje u njima budi pomisao na osobu s invaliditetom. Odgovarali su opisno te ćemo analizirati njihove odgovore. Najčešći odgovor bio je sažaljenje, tako je odgovorilo više od 55-ero djece u obje škole. 22-oje ih je reklo da u njima izaziva osjećaj tuge. Oko 20 učenika i u jednoj i u drugoj školi kaže da su im osobe s invaliditetom kao i druga djeca. Radost i sreća su osjećaji koje spominje nekoliko djece iz obje škole. Djeca u školi Davorina Trstenjaka navode kako u njima pomisao na takve osobe izaziva divljenje jer su vrlo uspješni i dobri. Nekoliko djece iz škole Vladimira Nazora navodi strah kao osjećaj koji ih prati pri pomisli na ovu djecu. Djeca iz integracijske škole ne spominju nikakav strah. Nabrojiti ću još nekoliko osjećaja koje djeca navode: bespomoćnost, znatiželju, ljutnju, novi izazov, potištenost, prijateljstvo, razumijevanje, uzbuđenje i radost što im mogu pomoći.

Ovakvi učenički doživljaji bit će nam jasniji nakon analize njihovih iskaza i razmišljanja o tome što misle kako se osjećaju osobe s invaliditetom. Djeca uglavnom misle da se njihovi vršnjaci s invaliditetom osjećaju izolirano. Zanimljivo je da djeca iz škole s programom za integraciju imaju lošija mišljenja od djece iz škole Vladimira Nazora. Puno češće navode kako se ta djeca osjećaju izolirano, odbačeno i diskriminirano. Neka djeca, ali više ona iz škole Vladimira Nazora, misle da se njihovi prijatelji osjećaju kao i svi drugi ljudi jer su prihvatili svoj invaliditet. Nitko od djece iz škole "Davorin Trstenjak" ne misli da se ta djeca dobro osjećaju. Većina ih naglašava izdvojenost i ne mogu ni zamisliti kako se oni loše osjećaju. Desetero djece navodi da ne znaju kako se mogu osjećati njihovi prijatelji s

Tablica 9. Zajedno jedni s drugima (N=203)

invaliditetom. Neki misle da se oni osjećaju usamljenima i manje vrijednima. Nekoliko djece iz škole s integrativnim programom navodi da su djeca s invaliditetom željna druženja.

Zbog svega ovoga, jasan nam je onda prvi odgovor, tj. da se kod djece javlja sažaljenje. Djeca iz škole Davorina Trstenjaka to jače osjećaju jer se s tom djecom susreću u razredu i u školi, dakle iz iskustva, dok su kod djece iz druge škole uglavnom prisutne pretpostavke.

Nakon analize razmišljanja djece o njihovim vršnjacima donosimo rezultate triju pitanja vezanih uz druženje i pohađanje redovne škole te sjedenje u istoj klupi. Kako djeca razmišljaju pokazat će sljedeća tablica.

Iz tablice 9. je vidljivo da u većini slučajeva djeca iz jedne i druge škole žele druženje sa svojim vršnjacima s invaliditetom. Djeca iz integrirajuće škole to izražava u još većem postotku. Njihovi stavovi se razlikuju od djece iz škole Vladimira Nazora. Čak u 100 % slučajeva smatraju da djeca s invaliditetom mogu pohađati školu zajedno s njima. Manji postotak djece iz škole Vladimira Nazora prihvaća stereotipno mišljenje društva tj. da osobe s invaliditetom imaju svoje specijalne škole.

Analizom varijance ANOVA ustanovljeno je da nema značajnih razlika s obzirom na prvu i treću varijablu, vezanu uz druženje i sjedenje u istoj školskoj klupi. Nađene su razlike ($F=22,16$; $P<0,00$) kad je u pitanju pohađanje škole. Vidjeli smo da djeca iz već integrirajuće škole takav stav zastupaju u 100% slučajeva.

Na pitanje zašto bi se ili ne bi voljeli družiti s osobama s invaliditetom učenici su odgovarali na sljedeći način: oni koji su rekli ne uglavnom navode da ih ništa ne privlači. Oni koji bi to željeli kao važan razlog navode svoju znatiželju. To osobito čine djeca koja nemaju program integracije u svojoj školi. Nadalje navode kako je bitna duša, a da dijete nije krivo za svoje

	Vladimir Nazor (%)		Davorin Trstenjak (%)	
	Da	Ne	Da	Ne
Bi li se želio družiti s djecom s invaliditetom?	81,2	18,8	88,0	12,0
Bi li djeca s invaliditetom mogla ići s tobom u školu?	82,0	18,0	100	0
Bi li želio/la sjediti s djetetom s invaliditetom?	70,0	30	80,6	19,4

nedostatke. Neki tvrde kako su bolji, plemenitiji i altruističniji od drugih. Jedna curica je napisala da je privlači njihova duša koja je iskusila bol. Drugi opet navode da su dobri i hrabri. Uglavnom se ističu njihove vrline, a manji dio s njima se želi družiti iz suosjećajnosti.

Na pitanje što ih odbija u druženju s osobama s invaliditetom, oko polovice navodi da ih ništa ne odbija. Neke odbija to što ne znaju kako bi im pristupili, strah da ih neće razumjeti, da će u susretu s njima biti zbunjeni, a neke odbija njihov izgled i agresivnost. Neka djeca navode poteškoću komunikacije kao nešto što ih odbija.

Na pitanje zašto ići ili ne s njima u školu, većina djece se poziva na njihova prava, osobito djeca iz integrirajuće škole. Može se pretpostaviti da im nastavnici u školi o tome govore. Oni spominju jednakovrijednost. Drugi ih sažalijevaju, smatraju da bi se mogli osjećati manje vrijedni te da je bolje da idu u svoju školu. Djeca navode i to da je djecu s invaliditetom potrebno zaštititi kroz specijalnu školu jer bi im se djeca u redovnoj školi izrugivala. Neki kažu kako uz tjelesni nedostatak ipak imaju puno drugih darova. Drugi tvrde da su kao i svaka druga djeca.

Zašto bi sjedili s njima ili ne, djeca često navode razlog da bi im na taj način mogli puno pomoći. Oni su bespomoćni i dobro bi im došla pomoć prijatelja. Drugi navode da bi to činili iz prijateljstva. Oni koji ne bi sjedili s njima navode da bi im bilo neugodno. Drugi kažu da im ne bi jako smetalo (ali malo bi) da sjede s djetetom s invaliditetom.

Nakon ove detaljne analize upitnika možemo konstatirati da su djeca uglavnom informirana o postojanju osoba s invaliditetom, ali nekih detaljnijih informacija i iskustava nemaju jer su se puno rjeđe družili s njima.

Pri pomisli na tu djecu javljaju im se osjećaji sažaljenja te misle da se oni osjećaju izolirano. Željeli bi se družiti jer bi od njih željeli nešto i naučiti te smatraju da mogu s njima pohađati i redovnu školu, osobito to misle djeca iz škole koja ima program integracije. Većina djece bi i sjedila s njima. Razloge za pohađanje nastave nalaze u pravu na školovanje i jednakovrijednosti, a većina djece sjedila bi s djecom s invalidite-

tom jer bi im željeli pomoći da se bolje osjećaju.

"Agape" - druženje djece iz redovnih i specijalnih škola u slobodno vrijeme

Sad ćemo se osvrnuti na druženje u slobodno vrijeme u centru "Slava Raškaj" i analizirati rezultate istraživanja provedenog na 40 učenika iz redovnih i specijalnih škola. Projekt "Agape" je program socijalne integracije osoba s invaliditetom čiji je cilj zajedništvo djece iz redovnih i specijalnih škola kroz duhovno - rekreativno - sportske sadržaje. Projektom se želi postići:

- socijalna integracija djece s invaliditetom u društvenu i lokalnu zajednicu kroz slobodno vrijeme,
- više kontakata između djece s invaliditetom i njihovih vršnjaka,
- promjereno sudjelovanje djece s invaliditetom u istim ponudama koje su u našoj svijesti namijenjene njihovim vršnjacima bez invaliditeta,
- više zajedništva i solidarnosti između djece s invaliditetom i njihovih vršnjaka,
- razbijanje predrasuda i strahova u ophođenju okoline s osobama s invaliditetom,
- razvijanje svijesti u društvenoj zajednici o osobama s invaliditetom kao osobama koje imaju neki nedostatak ali i puno darova i talenata te da zbog toga nisu manje vrijedni od ostalih članova društva,
- rad na izjednačavanju mogućnosti za sve članove društva.

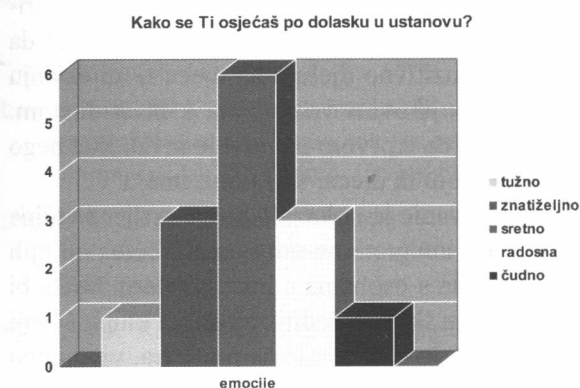
Na susret u centar Slava Raškaj bili su pozvane spomenute dvije škole u kojima smo prethodno proveli upitnik i čiji rezultati su iznešeni u prvom dijelu ovoga rada. Susretu su se odazvali i učenici iz specijalnih škola tj. bila su djeca s različitim vrstama invaliditeta.

Susret je obuhvaćao sljedeće sadržaje: slavljenje sv. Mise prilagođene tom uzrastu, pjevanje mladih, sviranje na gitarama i drugim instrumentima, gdje se uključuju i djeca, ministriranje te druge aktivnosti pod sv. Misom kao što je prinos darova, čitanja, molitve, recitacije i sl. Nastojala se postići podjednaka zastupljenost djece iz redovnih i specijalnih škola u svim aktivnostima. Nakon sv. Mise slijedi "Agape" - zakuska za koju

se pobrinu roditelji i prijatelji djece uz mnoštvo slanih i slatkih proizvoda. Bilo je to međusobno druže kroz nevezane razgovore, pjesem, humor i sl. Nakon druženja upriličen je sportsko rekreativni program. Priređene su igre i aktivnosti u kojima mogu sudjelovati sva djeca. Natjecanja su uvijek zabavna i uzbudljiva za sve sudionike. Tu se potpuno gube razlike u smislu invaliditeta, jer svaki natjecatelj ima jedan jedini cilj - da njegova škola bude pobjednica, ili kod nekih drugi aktivnosti, njegova ekipa.

Na kraju aktivnosti djeca su sa svojim nastavnikom odgovorila na nekoliko pitanja u upitniku koji je za tu prigodu priređen. U nastavku ovog rada prikazat ćemo ukratko rezultate upitnika.

Grafikon 2. Emocije učenika iz redovnih škola

Kako se djeca iz redovnih škola izražavaju, kako se osjećaju po dolasku na druženje s djecom iz specijalnih škola prikazano je u grafikonu 2.

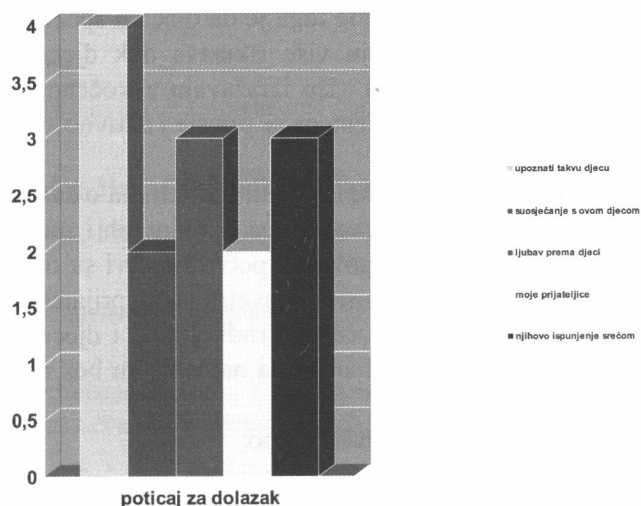
Pogledamo li stupce vidimo da su djeca dolaskom na druženje s djecom s invaliditetom uglavnom vrlo sretna, radosna i znatiželjna. Druženje ih veseli. Jedno dijete izražava da se osjeća čudno, a jedno je tužno. To su djeca koja će se po prvi puta susresti s djecom s invaliditetom.

Grafikon 3. Motivacija za dolazak u ustanovu

Iste razloge koje su ispitanici spominjali kao odgovor na pitanje: zašto bi se družili s djecom s invaliditetom, spomenula su i ova djeca koja su došla na druženje. Oni žele upoznati djecu s invaliditetom, potakla ih je ljubav prema djeci, u

Grafikon 3. Motivacija za dolazak u ustanovu

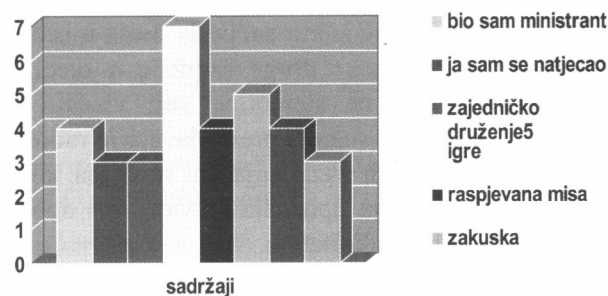
Što te potaklo da dođeš na ovaj susret?

njima prepoznaju i ispunjenje srećom. Djeca nemaju "barijera" da budu zajedno u igri.

Grafikon 4. Što se djeci osobito svidjelo kod druženja?

Što ti se osobito svidjelo?

Ovo pitanje je bilo postavljeno svoj djeci iz redovnih i specijalnih škola. Djeci su uglavnom osobito zanimljive bile igre. Djeca iz specijalnih škola naglašavaju svoje sudjelovanje u nekim aktivnostima kod kojih do sada nisu sudjelovala, npr. slijepa djeca su ministrirala i to im se dogodilo prvi puta u životu. Zatim izražavaju kako su bili izabrani kao predstavnici svoje škole u natjecanju. Potrebno je spomenuti da se u natjecanju biraju igre gdje mogu svi sudjelovati, bez obzira na invaliditet. Invaliditet se kao takav ne ističe

nego je bitan naziv škole, tko iz koje škole dolazi. Često su djeca iz specijalnih škola u natjecanju puno odvažnija i slobodnija od djece iz redovnih škola. Mogući razlog toga je da djeca u specijalnim školama imaju više iskustva dok djeca u redovnim školama više izražavaju zakaočenost i treba im više vremena da se opuste i aktivno sudjeluju.

Na pitanje hoće li pričati roditeljima o susretu, u 100% slučajeva i djeca iz redovnih i specijalnih škola su odgovorila potvrdno. Svi su rekli da će na sljedeći susret pozvati i svoje prijatelje.

Na pitanje što će reći roditeljima, i djeca iz redovnih i specijalnih škola najčešće su bez razlike odgovarala:

- Bilo je super, jako lijepo.
- Doživjela sam nešto najljepše.
- Izvanredno je i pozvat ću ih da dođu sa mnom.
- Oduševljena sam i super mi je.
- Sve ću im prepričati u detalje jer sam jako oduševljena.

Vidi se da je djeci potrebno zajedništvo i druženje kroz igru i druge sadržaje, a da kroz to nestaju razlike i invaliditet nije u prvom planu. Djeci je bitno da su zajedno i važno im je bilo pobijediti svoje protivnike bez obzira kako se škola zvala. To je ujedno način da djeca u svoju svijest pohrane neke druge sadržaje o djeci s invaliditetom, a ne stereotipe koji vladaju u društvu. Na kraju susreta prevladavala je radost. Nije bilo nikakvih sažaljenja jer su djeca kroz sportska natjecanja upoznala i kvalitete i dobre strane djece s invaliditetom.

Zaključak

Nakon analize sveukupnih rezultata iz jednog i drugog istraživanja moguće je zaključiti sljedeće:

Djeca su uglavnom informirana o postojanju osoba s invaliditetom, ali su im, čini se, te osobe daleke i tek manjina učenika ima bližih kontakata, osobito djeca iz škole koja nema integracijski program. Također i djeca iz škole s integracijskim programom premalo poznaju takvu djecu jer kod njih prevladava izrazito sažaljenje nad njihovim vršnjacima iz škole ili razreda koja imaju oštećenja sluha.

Sve to potiče na potrebu intenzivnijeg druženja i međusobnog upoznavanja kako kroz sadržaje u školi koja već ima integracijski program tako i sveopćeg druženja u slobodno vrijeme. Na temelju ovih nalaza da se zaključiti da druženja pozitivno djeluju na djecu u mijenjanju stavova o njihovim vršnjacima s invaliditetom. Uočavamo da u prvom planu nije invaliditet nego kvaliteta koju ta djeca, kao i oni, imaju.

Istraživanje je pokazalo da su se djeca voljna uključiti u integrativne programe. Većina od njih bi se družila s osobama s invaliditetom, htjela bi ići s njima u školu i sjediti zajedno u klupi. Manji broj djece takvo druženje ne preferira, vjerojatno opterećen reakcijama sredine, odnosno društva prema osobama s invaliditetom.

Literatura

- Altaras-Penda, S. (1997.): Primjene metode ESSA i kvaliteta života osoba s mentalnom retardacijom, Naš prijatelj - časopis za pitanja mentalne retardacije, br. 3-4, 13-25.
- Bach, H. (1989.): Sonderpaedagogik im Grundriß. Berlin (Marhold).
- Bronfenbrenner, U. (1981.): Die Ökologie der menschlichen Entwicklung. Natürliche und geplante Experimente, Fischer, Frankfurt/Main.
- Cloerkes, G.: (1997.): Soziologie der Behinderten, Universitätsverlag, Heidelberg, Edition Schindele
- Haeberlin, U.&Bless, G. (1989.): Die Integration in die Schulklasse, Fragebogen zur Erfassung von Dimensionen der Integration von Schuelern. Bern, Stuttgart.
- Hildes Schmidt, A. & Sander, A. (1995.): Integration behinderter Schueler und Schuelerinnen in der Sekundaerstufe I, U: ZS Heilpaedagogische Forschung BD. 21, 1, 14-26.
- Hinz, A. (2000.): "Behinderung" und die Gestaltung integrativer Lebensbereiche - Überlegungen zu Erfahrungen und Perspektiven, u: Markowetz, R.&Cloerkes, G. Freizeit im Leben behinderter Menschen (str. 69-81), Heidelberg, Edition S.
- Kron, M.: (1990) Integrative Prozesse in Kindergarten - Theorie und Erfahrungn aus der Praxis, U: Eberwein, H., Behinderte und Nichtbehinderte lernen gemeinsam, Handbuch der Integrationspaedagogik, Weinheim, str. 123-128.
- Leutar, Z. (2001.): Socijalna integracija osoba s posebnim potrebama - interakcije s okolinom u: Pobljšanje kvalitete življenja u domovima socijalne skrbi osoba s cerebralnom paralizom i višestrukim poteškoćama u razvoju, (str.14-28). Zagreb: Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize.
- Leutar, Z. (2002.). Slobodno vrijeme i socijalna integracija osoba s invaliditetom. U: Zbornik radova: Znajem do izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom, (str. 123-132). Zagreb. Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize.
- Markowetz, R. (2000.): Soziale Integration behinderter Kinder und Jugendlicher in wohnortnahe Vereine, u: Markowetz, R.&Cloerkes, G. Freizeit im Leben behinderter Menschen (str. 81-107), Heidelberg, Edition S.
- Muth, J. (1991.): Zhen Thesen zur Integration von behinderten Kindern. Vierteljahresschrift für Heilpädagogik und ihre Nachbargebiete (VHN) 60 str. 1-5.
- Reincke, W. (2000.): Zur Integration Geistigbehinderter durch Bewegung, Spiel und Sport, u: Markowetz, R.&Cloerkes, G. Freizeit im Leben behinderter Menschen (str. 107-123), Heidelberg, Edition S.
- Spek, O. (1993.): Soziale und personale Integration. Grundgedanken zur Erziehung des geistig behinderten Menschen. Vierteljahresschrift Lebenshilfe, 14, str. 18-24.
- Stančić, V. (1997.): Teorija i istraživanja u defektologiji, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Teodorović, B. (1997.) Suvremeno poimanje društvenog položaja osoba s mentalnom retardacijom, Naš prijatelj - Časopis za pitanja mentalne retardacije, br. 1-2, 4-9.
- Zovko, G. (1996.): Odgoj izuzetne djece, Orijentacije, KSC i Hrvatska akademija odgojnih znanosti, Zagreb.

Peer Group Attitude towards Disabled Children

Abstract

This article is about the attitude peer groups have towards disabled children. In the first part of the article the author briefly points out the attitude and reactions society has towards disabled people, as well as their integration as a preferred option for the disabled. Some authors who described the role of peer groups in interactive processes are also mentioned.

The second part is about empirical researches carried out in two primary schools in Zagreb, one of which has an integrative program for persons with problems in hearing. The sample covered 203 pupils. The next step was to invite children to spend time with children who suffer from different kinds of disabilities in the "Slava Raškaj" centre. In this sample there were 40 pupils: 20 full time school children and 20 children guests from other special schools. The results of both researches show that children in general are not well enough informed about disabled children. They heard about disabled children, but they had no experience with them. In most cases they feel sorry for the disabled and are specifically focused on their disability.